

SOME REFLECTIONS REGARDING THE AFFIRMATION OF JEWISH IDENTITY IN THE INTERWAR PERIOD AND THE ROMANIAN ANTISEMITISM IN THIS HISTORIC STAGE

Augustin Vasile Fărcaș

Lecturer, PhD, "Dimitrie Cantemir" University of Tîrgu Mureș

Abstract: Through this research, we find out the fact that, in the interwar period, the unity of Jewish is very difficult to be realised. Moreover, we point out that in the center of Romanian Jewish there were harsh fights for the affirmation of the Jewish identity in a society inclined towards major changes. It is also obvious that, the Jewish, being assimilated in a major part, by the Romanians, or by the Hungarians, managing to speak Yiddish, Jewish, Romanian, Hungarian or German, and having various religious orientations, starting with atheists and ending up with ultra-Orthodox Jewish, the materialisation of the unity was possible only with the pressure of the antisemitic discourses. This fact was overlaid upon a period with major changes in the society, the Jewish of this generations have experienced two world wars, freedom and slavery, and, to the extreme, physical elimination. We can deduce from the aspects we mentioned above, that, in this way, a strong need for affirming the Jewish identity have appeared, in order to preserve the Jewish values, but also in order to establish a kind relationship between Jewish and Romanians.

Keywords: Jewish identity, anti-Semitism, tolerance.

1. Aspecte generale privind înțelegerea identității Iudaice

Credem că trasarea anumitor linii generale despre evreu este necesară pentru a înțelege mai apoi modalitățile de construcție ale identității iudaice cât și atitudinea românilor, de multe ori antisemită față de evrei.

Ceea ce căutăm să vedem pe de o parte, este dacă într-adevăr stereotipurile create în jurul poporului evreu sunt susținute și prin afirmarea identității sau nu. Dorim să vedem dacă acest „*complot universal*” împotriva evreilor din perioada interbelică a fost alimentat în vreun fel sau altul și de felul în care evreii se raportau la ei înșiși. Pentru aceasta, vom aborda în studiul nostru, care poate fi mult extins, doar cazul intelectualilor evrei (*ilustrați prin Mihail Sebastian*).

L-am ales pe M. Sebastian ca obiect de studiu al cercetării noastre întrucât scrierile sale, în mod particular romanul „*De două mii de ani*”, au stârnit cel mai tare riposte din partea intelectualilor români. Cazul său este ilustru și pentru faptul că acesta este părăsit rând pe rând de către prietenii săi, alți intelectuali, ca o imagine a faptului că și evreii din România au fost marginalizați tot mai puternic spre sfârșitul anilor 1930.

Pe de altă parte, ne vom îndrepta privirile spre imaginea de sine a lui Sebastian, loc în care căutăm să vedem cum se vede el ca evreu, ca intelectual și cum se raportează față de evenimentele petrecute până în septembrie 1939.

Așa cum susține André Neher, creștinismului îi place să reducă iudaismul doar la Vechiul Testament. Această atitudine mascând „disprețul față de o fosilă”¹.

Raționalismul dorește, conform aceluiași autor evreu, ca iudaismul să fie o lege fără însă a fi și o gândire.

În final antisemitismul nu dorește să fie nici una nici alta, ci dorește ca acesta să fie un fapt social ori rasial, lipsit de conținut spiritual.

2. Importanța teoretică și practică a studierii identității Iudaice

2. 1. Identitatea Iudaică

Unul dintre cele mai solicitante dar și largi subiecte ale acestei teme, poate fi definirea identității iudaice. Totuși trebuie să ne ferim de tentația de a căuta definiții reduționiste când stăm în fața complexității acestui concept, aceste definiții nefăcând decât să ne înmulțească problemele, dificultățile definirii. Ceea ce alcătuiește iudaismul este Scrierea (*Biblia*), Oralitatea (*Talmudul*) și Trăirea (*Zoharul*), fiecare din acestea dacă lipsește, ciunțește din conceptul de iudaism. Alături de acestea, care reprezintă sfera religioasă, iudaismul cuprinde și vizează o istorie, un stat, o societate și niște oameni.

De asemenea, există o literatură evreiască, o artă evreiască, o muzică evreiască, o știință evreiască, o politică evreiască, o economie evreiască, o civilizație evreiască ce fac corp comun cu iudaismul².

Facem precizarea că, identitatea iudaică nu este susținută însă, doar din interiorul acesteia, doar prin specificul ei ci mai degrabă ea este susținută prin apelarea la identitatea Celuilalt, fiind construită în raport cu Celălalt, astfel: „Conștiința identitară este determinată nu numai de autodefiniturile formulate în raport cu propriul trecut socio-cultural, ci și de această tensionată raportare la Celălalt”³. Astfel, putem observa de multe ori, chiar și în rândurile Vechiului Testament antagonismul dintre poporul evreu, care este sfânt și celelalte popoare care nu sunt sfinte. Poporul evreu, care este Alesul, fiind încadrat într-o categorie și Celelalte popoare, dar și în vremea noastră, poporul evreu care a suferit așa cum nici alt popor nu a mai suferit vreodată! Acest antagonism se bazează în parte pe simbolismul conjugal dintre Dumnezeu și Israel. În rândurile Bibliei, Alianța încheiată dintre Dumnezeu și acest popor este văzută ca o căsătorie, întreaga istorie a acestei alianțe ilustrând faze ale iubirii: trezirea sentimentelor, prima întâlnire, logodna, gelozia, separarea, divorțul, întoarcerea și împăcarea sunt doar câteva dintre etapele care le putem observa în rândul cârților lui Moise, a profeților și a psalmilor⁴.

De asemenea, arătăm că, un alt aspect al raportării la celălalt este că atunci când colectivitatea evreiască încearcă să definească identitatea unei alte colectivități: „se raportează inevitabil la coordonatele propriei sale identități, punând în evidență asemănările și mai ales deosebiriile”⁵. Un exemplu este cel al deputatului evreu Carol Kluger, care vorbind în Parlamentul României despre caracterul poporului român observă că: „toleranța și bunătatea sufletească constituie latura sa nobilă”⁶, aceste două caracteristici fiind și caracteristici ale poporului evreu.

¹ A se vedea, A. Neher, (2001), *Cheile Identității iudaice*, Editura Hasefer, București, p. 26.

² Idem, p. 27.

³ În acest sens, a se vedea, M. Grancea, (2002), *Introducere în istoria mentalităților colective și a imaginarii social, antologie*, Editura Alma Mater, Sibiu, p. 18.

⁴ Vezi, A. Neher, op.cit, p. 117.

⁵ Pentru detalii, vezi, A. Oişteanu, (2001), *Imaginea evreului în cultura română: studiu de imagologie în context est-european*, București, Humanitas, p. 9.

⁶ Idem, p. 21.

Totodată, se impune a releva faptul că tradiția iudaică oferă o importanță deosebită identității, fiecare persoană împreună cu fiecare gest și fiecare cuvânt fiind deosebit de importante. Andre Neher, observă în studiul său că poporul Israel este ostil oricărei nivelări, oricărei asimilări, oricărei renunțări la personalitatea etnică, atât pentru sine cât și pentru celelalte popoare. Un exemplu ilustrativ este repulsia evreilor la ideea de recensământ, de a fi numărați, deci încadrați într-un anumit tipar⁷. Locul omului, ființă atât de extraordinară nu poate fi nicidecum într-un tipar! Mai mult chiar și speciile animale au o particularitate proprie, deci o valoare proprie, trebuind respectată conform cu ceea ce este. Aici ne amintim de Levitic 19:19 care spune: „vitele tale să nu le faci să se împreune cu alt soi”⁸.

Pe de altă parte, precizăm că, pentru a înțelege mai departe reacția popoarelor vis a vi de evrei, dar și imaginea lor despre ei înșiși, putem să aruncăm o privire asupra unei piese („Dibuk”) ale lui Solomon Rappaport, scriitor și dramaturg rus care a trăit între 1863 și 1920, folosindu-se de pseudonimul An Ski. Acest text ne interesează cu atât mai mult cu cât o parte din evreimea românească, a venit din Rusia în urma persecuțiilor prin care au trecut:

„Universul este mare și sfânt! Cel mai mare ținut al lumii este țara lui Israel, orașul cel mai sfânt al său este Ierusalim! Locul cel mai sfânt al acestui oraș este Templul iar în acest templu este Sfânta Sfintelor.

Șaptezeci de popoare trăiesc pe Pământ, iar cel mai sfânt dintre aceste popoare este acela al lui Israel. Cel mai Sfânt din triburile lui Israel este cel al leviților iar dintre ei, omul cel mai sfânt este Marele Preot.

Anul are 354 de zile, iar printre ele sunt zile sfinte. Cea mai sfântă dintre toate este ziua de Șabat, cea mai sfântă dintre toate Șabaturile este marea zi a penitenței, Sfântul Iom Kipur.

Există șaptezeci de limbi în lume. Cea mai sfântă este cea a lui Israel, iar Tora este cel mai sfânt dintre cuvintele Domnului. Iar Tora, cele mai sfinte cuvinte sunt cele zece comandamente și, mai presus de toate cuvintele este Numele suprem.

Și, odată pe an, la o oră sfântă, cele patru mari Sanctități ale lui Israel se reunesc. Marele preot pătrunde, în ziua de Iom Kipur, în Sfânta Sfintelor și rostea numele Domnului”⁹. Cu ocazia acestei sărbători, încă în Israel, toată activitatea se oprește, transportul în comun, mass-media, radio, televiziunea se oprește. Cei ce se roagă se întrunesc în sinagogi, cei care nu meditează în locurile în care sunt.

În fine, modelându-și acțiunile deseori după crezul acesta, dar nu întotdeauna, fiindcă o mare parte din ce înseamnă evreul modern s-a dezis de această credință, de-a lungul timpului, în raport cu celelalte popoare a apărut un raport de adversitate bazat pe o atitudine de desconsiderare. Acest este un aspect care stă la baza antisemitismului. Ceea ce însă dorim să scoatem în evidență este impactul pe care antisemitismul îl are asupra evreului și a imaginii de sine.

Este necesar să se sublinieze de asemenea că, evreul fiind împrăștiat în „cele patru colțuri ale lumii”, acuzați de deicid, una din cele mai rele lucruri de care puteai fi acuzat, în toată Europa și nu numai, au fost perioade în care aceștia au fost marginalizați și respinși – alungarea lor din Spania, Franța, atitudinea ostilă în Balcani, pogromurile din Ucraina și Rusia. „Umilița provocată de respingerea imaginară sau reală generează comportamente de natură să activeze în individ ura față de un sine evreiesc”¹⁰, unul ajungând să urască trăsături care pot fi regăsite în

⁷A se vedea, A. Neher, op. cit, p. 156.

⁸<http://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?id=47&cap=19> - (19.06.2013).

⁹Pentru detalii, a se vedea, A. Neher, op.cit, p. 167.

¹⁰ În acest sens, a se vedea, E.Benbassa, Jean-Christophe Attias, (2005), *Ura de sine, Identități dificile*, Editura EST- Samuel Tastet Éditeur, p. 20.

mare parte la iudei, însă care sunt nepotrivite contextului/țara în care comunitatea se află. Theodor Lessing, filosoful evreu care dezvoltă acest concept în cartea sa „*Der jüdische Selbsthaß*”, identifică trei manifestări ale urii de sine evreiești. Expresiile pe care acesta le folosește sunt: „*cenzorul universului*”, „*victima cooperantă*” și campionul „*mimetismului*”.

Prin conceptul de cenzor al universului, Lessing vrea să sugereze că reacția evreului față de ura de sine este de a adopta o atitudine de moralizator, de zelator și predicator al pocăinței. Cea de a doua reacție la ura de sine, îl face pe omul care este afectat de aceasta să se abandoneze total slujirii celuilalt, să devină un miel tocmai bun de junghiat. A treia reacție este cea a alegerii „*metamorfozei*”, prin a căuta să fie mai german decât germanii¹¹. Toate aceste trei atitudini pot fi găsite în rândul evreimii secolului XX.

În sfârșit, un ultim aspect pe care îl vom menționa (*nu vom prezenta mai multe întrucât studiul de față nu ne permite aceasta și nici nu e scopul lui*) este de a crea identitatea iudaică prin ceea ce nu este ea. În această categorie intră lucrurile pe care evreii le neagă despre ei înșiși însă și persoanele, evrei care sunt negați de comunitatea iudaică. Astfel de persoane sunt Karl Marx, Max Born, Henri Bergson sau Gustav Mahler, Franz Werfel, Troțki și Simone Weil, care datorită atitudinii lor față de iudaism, fie sunt indiferenți și nu participă la dezvoltarea lui, fie că sunt împotriva chiar a identității lor evreiești, adoptând o atitudine antisemită sunt negați de către grupul de origine, în cazul celor menționați mai sus de către Andre Neher¹². Totuși găsim și astfel de personaje prinse între două identități (*după cum vom vedea, M. Sebastian*¹³), personaje prin care putem cunoaște în mare măsură evreul și lumea lui.

2. 2. Mihail Sebastian și imaginea despre sine, imaginea despre evreu

Un instrument folosit de intelectualitatea românească pentru afirmarea identității iudaice, cu scopul de a prezerva valorile evreiești însă și de a apropia pe evrei de români, a fost utilizarea limbii române și teme evreiești în publicațiile lor, ziare, articole, piese de teatru dar în special în romane.

Mihail Sebastian este un astfel de intelectual, un Iov al secolului XX, care prin romanele sale cu tentă autobiografică caută să se lase descoperit românilor. Din jurnalul său, putem afla că el este un om singuratic, trăsătură pe care el o atribuie întregului popor evreu. În același timp este caracterizat și de o dualitate extraordinară în trăirile sale, tânjind după o viață simplă și liniștită.

Facem precizarea că, portretul moral lui Sebastian este realizat atât de el, dar și de alți apropiați ai lui care fac aprecieri. O astfel de persoană este Leni Caler (*care era de asemenea evreică*) care îl descrie la scurt timp după ce l-a cunoscut. Actrița de care romancierul se și îndrăgostește, îl descrie ca având multe lucruri de copil, dar în același timp obosit de viață. Mihail aprobă această descriere adăugând încă și faptul că: „*e înspăimântătoare liniștea cu care accept gândul morții*”¹⁴. Deși acceptă gândul că oricând se poate stinge din viață și că la un

¹¹Idem, p. 40.

¹²Vezi, A. Neher, op. cit, p. 170.

¹³Menționăm faptul că, M. Sebastian, născut la data de 18 octombrie 1907 într-o familie evreiască din Brăila a fost scriitor, dramaturg, eseist și jurnalist al perioadei interbelice. Absolvind studiile universitare de drept și filozofie la Universitatea din București, ajunge să lucreze la o casă de avocatură din epocă.

De asemenea, arătăm faptul că, momentul de început al afirmării sale literare îl reprezintă descoperirea sa de către Nae Ionescu, care îl invită să colaboreze la revista „*Cuvântul*”. În 1932 Mihail Sebastian, debutează cu publicarea unui scurt volum, „*Fragmente dintr-un carnet găsit*”, pentru ca în 1933 să publice volumul de nuvele „*Femei*”. Activitatea sa literară se intensifică iar în 1934 publică faimosul său roman „*De două mii de ani*” și „*Cum am devenit huligan*”, iar în 1935 „*Orașul cu salcâmi*”. Tot atunci este momentul când începe și notarea unui jurnal (1935-1944) care ulterior va fi publicat. În 1939 termină de scris piesa „*Jocul de-a vacanța*”, în 1940 publică romanul „*Accidentul*” iar în 1942 piesa de teatru „*Steaua fără nume*”.

¹⁴A se vedea, M. Sebastian, *Jurnal: 1935-1944*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 25.

moment dat se va stinge, el spune că nu este un vagabond dar „nici resemnat!”¹⁵. Această adăugare poate face referire la felul în care evreii sunt percepuți în imagologia românească, dar nu numai, ca niște resemnați privitor la evenimentele prin care trec. După cum putem observa mai târziu, totuși putem regăsi resemnare în Sebastian și în acțiunile sale.

Cât privește ideea unui drum în viață, dacă socotim destinul pe care fiecare din noi îl primim sau ni-l făurim (*părerile fiind împărțite*), Sebastian spune că nu s-a considerat niciodată ca unul sortit unui anume drum ci mai degrabă a ales să umble „pe unde întâmplarea m-a purtat”¹⁶. Neavând mare încredere în el, așa cum putem observa în paginile jurnalului, cu capacitatea de a își complica la maxim viața nefericită, acesta privește cu mare pesimism viața și ceea ce ține de ea. „Nu voi izbuti niciodată să trec dincolo de o mizerie mai mult sau mai puțin suportabilă, nu voi face niciodată carieră, nu voi avea niciodată bani...”¹⁷ spune Mihail, însă subliniind că a face sau nu bani pentru el îi este tot una.

Se observă din cele expuse anterior, că dorințele și aspirațiile lui, sunt fie legate de realizările profesionale, fie în căsnicie, notând în jurnalul lui pe de o parte că ar cere vieții doar o femeie, o casă curată și cărți iar pe de alta „soare și amor – e un rezumat perfect pentru idealul meu de fericire”¹⁸.

În cadrul romanului „De două mii de ani”, naratorul subliniază între ultimele lucruri că tot ceea ce și-a dorit întotdeauna să fie este „un lucru simplu, curat și calm, cu o inimă egală deschisă tuturor anotimpurilor”¹⁹. Vedem aceeași dorință de echilibru și liniște sufletească pe care Mihail Sebastian, și-o dorește, în mijlocul zbuciumului sufletesc prin care trece în anii 30 ai secolului XX.

Trebuie adăugat că, dacă ne-am aștepta ca în această perioadă de criză generală a evreilor din Europa, să găsim între ei o întoarcere puternică spre Dumnezeu, spre Iehova (YHVH), acest lucru nu se poate spune despre Sebastian. Dacă atunci când, înconjurat de probleme și persecuție, singur fiind, omul își mai găsește o ultimă speranță în divinitate, Mihail Sebastian spune prin intermediul personajului principal²⁰ al romanului „De două mii de ani”:

„Eu nu sunt credincios, desigur. Știu, sau spun, că Dumnezeu nu există... asta nu mă împiedică să mă rog”²¹. Când primesc vreo veste rea sau când preîntâmpin vreuna. E un Dumnezeu familiar, căruia îi ofer din când în când sacrificii, după un cult cu reguli stabilite de mine”²².

Sebastian susține că, dacă nu de la Dumnezeu își are izvorul puterii de a înainta, atunci când, la începutul anului 1939 trece prin zile umiltoare și de nesuportat, tânărul își ia puterea din lene, pe care o vede ca singura lui forță²³. Începând chiar cu cea de a doua lui carte „Femei”²⁴, unde putem observa în cadrul nuvelei cu titlul „Arabela” că viața pe care Ștefan Valeriu o trăiește alături de tânăra venită de la circ este caracterizată de lene. Chiar și Arabelei i se atribuie această trăsătură, ea mergând după primele momente petrecute cu Ștefan, la el acasă, din lene,

¹⁵Idem, p. 20.

¹⁶Idem, p. 11.

¹⁷Idem, p. 33.

¹⁸Idem, p.65.

¹⁹A se vedea, M. Sebastian, (1990), *De două mii de ani*, Editura Humanitas, București, p. 226.

²⁰Numele nu îi este precizat în roman, dar după numărul evenimentelor auto-biografice întâlnite și al situațiilor descrise în cadrul romanului, nu ne este greu să credem că este și părerea lui Mihail Sebastian.

²¹În jurnalul său întâlnim nu de puține ori, la sfârșitul notițelor sale „Doamne ajută”, spre exemplu 20 martie 1936, 4 august 1936, pe 21 noiembrie nota „E un lucru pentru care mă rog cu ultimele resturi de speranță lui Dumnezeu” iar pe 26 iulie 1938 vorbește despre „bunul Dumnezeu”.

²²A se vedea, M. Sebastian, *De două mii de ani*, p. 63.

²³Pentru detalii, a se vedea, M. Sebastian, *Jurnal: 1935-1944*, p. 196.

²⁴Vezi, M. Sebastian, (2004), *Femei*, Editura Humanitas, București, p. 84.

pentru că cercul era prea departe, tot din lene nu pleacă mai departe, din comoditate și lene Ștefan ajunge să neglijeze unele aspecte ale carierei sale pentru ca în curând să ajungă fără bani. În jurnalul său, Sebastian nota că: „*voluptatea mea supremă e lenea*”²⁵.

Observăm însă că, întorcându-ne la spiritualitatea intelectualului și la ideea de Dumnezeu, proprie doar lui, în cadrul primei nuvele publicate, „*Fragmente dintr-un carnet găsit*”, sub forma unor informații obținute în urma găsirii carnetelului cu note personale, vedem referiri privitoare la Dumnezeu și creația Sa. Aici vedem că în timpul greutăților, sentimentul existenței lui Dumnezeu vine întotdeauna în ajutor cu toate că: „*lumea lui Dumnezeu (lumea pământescă) e o operă ratată... totul e compromis până în adâncuri...tot e mizerabil și meschin*”²⁶. Sensibilizat de o tânără fată foarte frumoasă, care însă cerșea bani ajunge să facă referiri privitoare la judecata de pe urmă în care crede cu disperare. Această disperare este datorată speranței că balanța lucrurilor se va echilibra odată, că lucrurile rele vor înceta.

Ținând seama de cele prezentate mai sus, reținem că dacă în prima sa scriere, naratorul se vede destul de experimentat, călit, trecut prin viață și afirmă că nu îi e frică de nimic, lucrurile se schimbă după doar câțiva ani. „*Cum nu mă feresc denimic, nu am de ce mă teme. Ce ar putea să inventeze viața împotriva mea, care să-mi depășească așteptările și indiferența?*”²⁷.

Aruncând o privire după 10 ani, în 1942 vedem că evreii trec prin cele mai grele momente din istoria poporului său. Frica, deși nu cu privire la circumstanțele vieții sau o frică legată de cei din jur, începe să apară chiar cu următorii doi trei ani.

O legătură generațională a melancoliei și refugiului, a fugii de sine (*bazată pe temerea de sine*) este prezentată în „*De două mii de ani*”, între personajul principal al romanului și bunicul său, evreu. Amândoi dintre ei, fug de sine fie prin muncă de diferite feluri, citind cărți sau reparând și construind „*fînțe de metal*”, jucând șah sau călătorind. Tânărul intelectual găsește refugiu în cărți pe când bătrânul bunic trăia absorbit de munca lui cu metale, ore, zile și ani în șir, dar nici unul dintre ei nu scapă de întâlnirea cu sinele. Într-o zi, într-un anume ceas, într-un moment de neatenție, tot îl vei întâlni așa cum el și bunicul lui l-a întâlnit²⁸. Se pare că aceasta este o trăsătură de care evreul nu poate scăpa indiferent de timpul în care trăiește, locul geografic sau condiția socială:

„*Citesc alte cărți decât a citit el (bunicul său). Cred în alte lucruri decât cele în care a crezut el, umblu între alți oameni, sufăr de alte întrebări, și totuși mă simt azi așa de mult nepotul lui, coborâtorul lui direct, coborâtorul melancoliei lui fără leac*”²⁹.

În urma acestei afirmații, se sugerează că dacă unele lucruri se pot schimba, altele rămân eterne în evreu.

Este necesar să reținem că, din scrierile lui Sebastian mai putem deprinde eterna căutare a unui cămin, pe care evreul o are în sânge, căutare care se manifestă sub diferite aspecte indiferent că evreul locuiește în ghetou sau nu, indiferent că e comunist sau sionist, că e dunărean sau maghiar.

S-a spus că, întreaga suferință a lui Sebastian, pare a fi legată de faptul că acesta este evreu, fiind parcă predestinat unui drum tragic. Bătăile pe care tânăr student fiind le-a primit, nu le va uita niciodată. Conflictul iscat în urma publicării romanului „*De două mii de ani*”, de asemenea își are originea în faptul că el este evreu. După 1935, el se îndepărtează treptat de prietenii săi (*Mircea Eliade, Camil Petrescu etc.*), sau mai exact spus, aceștia adoptând o

²⁵În acest sens, vezi, M. Sebastian, *Jurnal: 1935-1944*, p. 81.

²⁶Pentru detalii, a se vedea, M. Sebastian, (2005), *Fragmente dintr-un carnet găsit*, Editura Humanitas, București, p. 39.

²⁷Idem, p. 60.

²⁸Vbezi, M. Sebastian, *De două mii de ani*, p. 61.

²⁹Idem, p. 62.

ideologie de extremă dreaptă își dezvăluie treptat colții antisemiți. În acest fel, prins între două lumi, respins atât de români cât și de comunitatea evreiască, respins ca intelectual și pacifist, s-a aflat mereu exact în locul în care cutremurele dinaintea dezastrului Celui de al Doilea Război Mondial, au fost cele mai puternice. Respingerile pe care le-am precizat constituie unul din factorii care au contribuit la un concept apărut în aceeași perioadă a anilor 1930, ura de sine evreiască. Deși în cazul lui Sebastian nu ne putem pronunța în mod cert asupra acestui lucru, ce ne este limpede este că nu îl putem încadra în nici un tipar pe acest intelectual, și această trăsătură fiind una cu puternice rădăcini biblice.

O cercetare mai amănunțită a corespondențelor lui Sebastian cu intelectuali renumiți ai vremii, o privire asupra articolelor publicate de acesta și împotriva lui dar și o studiere a comentariilor făcute asupra personalității lui, pot oferi un răspuns mai complex la problema care ne-a preocupat, putând fi subiectul unui studiu mai amplu.

Concluzia ce se impune este că, toate aceste aspecte prezentate mai sus, constituie doar niște cioburi împrăștiate care reflectă câte puțin identitatea iudaică și modalitățile de construcție ale ei.

3. Scurtă privire istorică asupra antisemitismului românesc în perioada interbelică

În examinarea acestei probleme vom arăta faptul că, înaintea Primului Război Mondial, România, alături de Rusia, avea reputația celei mai antisemite țări din Europa³⁰, datorită măsurilor luate și luptei duse împotriva evreilor. Neacordându-li-se dreptul de a deține pământ, aceștia au fost izolați de societatea rurală iar un mic număr de evrei, doar câteva mii din aproape un sfert de milion au primit înainte de 1914 cetățenie română.

Remarcăm, în acest context, faptul că în Transilvania exista însă, după 1867 o politică tolerantă privitor la evrei, aceștia considerându-se uneori unguri de religie mozaică, însă nici aici atitudinile antisemite nu au încetat să apară.

În 1878, un politician pe nume Istoczy într-o cuvântare, i-a acuzat pe evrei de „*parazitism*” și a atras atenția că există pericolul ca, în scurt timp, evreii să devină mai numeroși ca ungurii³¹. Budapesta, la începutul secolului XX avea o numeroasă populație de evrei, ridicând aici cea mai mare sinagogă din Imperiul Habsburgic, fiind numită și „*Catedrala Evreiască*” (*număra 3000 de locuri*)³². De asemenea, Gimnaziul Evanghelic din Budapesta avea o majoritate de elevi evrei³³; politica de asimilare a minorităților făcând ca 25% dintre evrei să aparțină bisericii creștine. Aceste lucruri merită a fi precizate datorită strânselor legături pe care evreii din Transilvania îi aveau cu cei din Ungaria de mai apoi.

De notat faptul că, vorbind de măsuri și atitudini antisemite, sfârșitul Primului Război Mondial nu a însemnat și sfârșitul violențelor împotriva evreilor, care se accentuează treptat în perioada interbelică, dreptul de recunoaștere proporțională a minorităților, oferit prin declarația de la 1 decembrie 1918 de la Alba-Iulia nefiind respectat. Amenințați, loviți în stradă în plină zi și jefuirea prăvăliilor sunt cele mai întâlnite incidente în anii 1920, pentru ca mai târziu acestea să devină oficializate spre sfârșitul anilor 1930. Alte manifestări antisemite sunt cele de genul din toamna anului 1919 când evreii transilvăneni care doreau să își viziteze rudele din Ungaria sau Austria, pentru a obține pașaportul erau obligați să semneze o declarație prin care se angajau să

³⁰ În acest sens, a se vedea, R. Bălaș, K. Francisko, (2003), *370 de zile de teroare*, Editura Fundația Cronos, Târgu Mureș, p. 27.

³¹ Ibidem.

³² Vezi, A. Moravanszky, (1998), *Competing Visions: Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture, 1867-1918.*, Cambridge, Massachusetts, London, Printing Press: MIT Press, p. 178.

³³ A se vedea, C. E. Schorske, (1981), *Fin-de-Siècle Vienna, Politics and Culture*, Printing Press: Vintage Books, New York, p. 148.

renunțe la cetățenia română și să nu mai revină în țară. Ajungând în Ungaria, aici întâlnesc o mai puternică opoziție, deși înainte de război politica era una tolerantă. Primele pogromuri au fost organizate aici în anii 1919-1920, iar spre deosebire de România, Miklos Horthy a introdus „*numerus clausus*” mult mai repede în universități (1922) decât a fost introdus în țara noastră³⁴. Totuși importanța economico-socială și politică a evreilor din Ungaria a făcut ca măsurile să fie uneori evitate sau aplicate deficitar.

Precizăm, de asemenea, că acuzațiile împotriva evreilor erau de tot felul, aceștia fiind considerați ca cei care jefuiesc țara, care sunt paraziți pe spatele românilor, nomazi și de neacceptat în rândul popoarelor sedentare sau chiar plângeri religioase fiind acuzați de uciderea lui Cristos.

Arătăm faptul că, doi dintre reprezentanții de vârf ai antisemitismului sunt Alexandru C. Cuza și Corneliu Zelea Codreanu, ambii considerând eliminarea evreilor din popor singura șansă de salvare a neamului. În teoria lui A.C. Cuza acesta explica din punct de vedere antropologic, teologic politic, economic ș.a., necesitatea eliminării evreilor din societate. Antropologic vorbind, Cuza susține că: „*sterilitatea nației jidănești în domeniul culturii*”³⁵ este datorată amestecului de rase din care este compusă populația evreiască. Teologic, conlucrarea cu evreii nu este posibilă deoarece aceștia se consideră un popor sfânt, astfel că orice asimilare este cu neputință de realizat. Trăind din vechime în diferite popoare, în teoria economică antisemită, evreii au exploatat populațiile, „*fără ca ei să fie direct producători*”.

În Transilvania violențele împotriva evreilor încep în noiembrie 1922, având ca personaj principal studenții facultății de medicină din Cluj. În urma unor neînțelegeri (*motivul real era instituirea numerus clausus*), studenții români se opun participării studenților evrei la activitatea de învățământ, dezlănțuindu-se totodată și un val de devastări ale magazinelor, a căminului studentesc evreiesc și a redacției ziarului Uj Kelet. Din Cluj, evenimente similare se vor întâlni și în Timișoara și Oradea așa încât guvernul închide universitățile până în toamnă³⁶.

Lupta împotriva evreilor a fost dusă mai departe, de Corneliu Zelea Codreanu. El întorcându-se în țară în 1923 pregătește o organizație numită Liga Apărării Național-Creștine (*L.A.N.C.*) cu un program ultranaționalist, antisemit și adoptând svastica drept emblema organizației. Prin ligă, Codreanu, dorea să ia măsuri precum retragerea drepturilor politice a evreilor, revizuirea încetățenirilor, repatrierea forțată a unor evrei, exproprierea pământurilor ocupate de aceștia, înlăturarea din funcțiile publice ș.a. Între timp se produc noi violențe împotriva evreilor, în celebrul caz al elevului Totu și cu ocazia strângerii a 5000 de studenți în Oradea în 1927 când sute de persoane au fost molestate, sinagogi devastate și zeci de suluri ale Torei distruse.

În acest context, Zelea Codreanu înființează Legiunea Arhanghelului Mihail cu obiect de activitate principal, lupta împotriva evreilor, teroarea individuală fiind cea mai vizibilă formă de luptă a ligii.

Pentru a reuși în misiunea sa, Codreanu înființează în aprilie 1930 Garda de Fier, și aceasta propovăduind antisemitismul, rasismul, xenofobia pe plan intern iar pe plan extern apropierea de Italia și Germania.

În urma unor asasinat, Legiunea Arhanghelului Mihail și Garda de Fier sunt dizolvate, fiind considerate periculoase pentru ordinea și bunăstarea statului, dar cu toate acestea, a strâns

³⁴În acest sens, a se vedea, R. Bălaș, K. Francisko, *op. cit.*, p. 28.

³⁵A se vedea, „*Apărarea Națională*”, 15 noiembrie 1922, apud C. Iancu, 2000), *Evreii din România 1919-193. De la emancipare la marginalizare*, Editura Hasefer, București, p.162.

³⁶Pentru amănunte, vezi, L. Gyémánt, (2004), *Evreii din Transilvania...*, *Destin istoric = The Jews of Transylvania: A Historical Destiny*, Editura Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, p. 120.

un număr ridicat de simpatizanți, în special în rândul elitelor culturale precum Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Nicolae Iorga, Mircea Eliade dar și Emil Cioran.

De remarcat, că Nechifor Crainic, președintele revistei creștin-ortodoxe „*Gândirea*”, susține în această perioadă ideea unui stat etnic, pe care o enunță în 1935 într-o recenzie a unui volum de-a lui A.C. Cuza. *Dominația „elementului străin”* – referindu-se la evrei – a corupt sufletul românilor „*chiar mai mult decât în timpurile dominației turcești și ungare*”.³⁷

De asemenea, se impune a arăta faptul că în 1935, partidul politic Totul pentru Țară, noua înfățișare a legiunii și gărzii, nu mai poate fi ocolit de politica românească pentru ca doi ani mai târziu să obțină șaptezeci și două de locuri de deputați în Parlament.

O lovitură puternică pentru evrei a fost venirea la putere a guvernului Goga-Cuza în 1938, care vine cu un program de eliminare a evreilor din toate domeniile vieții economice și publice. Legea revizuirii cetățeniei este în așa fel concepută încât ca evreii care nu reușesc să depună actele într-un anumit timp și să își demonstreze etnia, să piardă cetățenia. Singurul răspuns capabil să facă față măsurii acesteia a fost retragerea depozitelor din bănci de către evrei, vinderea acțiunilor și boicotarea economiei. În felul acesta se ajunge la prăbușirea bursei care la rândul ei, duce la căderea guvernului și la instaurarea dictaturii personale a lui Carol al II-lea.

Este necesar să se sublinieze că, ceea ce a urmat în anii următori este bine cunoscut, mai puțin cunoscut fiind însă motivul pentru care sute de mii de oameni, și milioane în întreaga Europă s-au dus la masacru neopunând rezistențe serioase decât revolte individuale, sporadice și ineficiente. Holocaustul, sau Șoah ne prezintă „*victimele desăvârșite*” ale istoriei, prin aceasta înțelegând că natura evenimentului a făcut ca orice rezistență a evreilor să fie aproape imposibilă. Pentru a răspunde în parte totuși la această întrebare, de ce acești evrei au acceptat această soartă, este nevoie să considerăm faptul că era imposibil de prevăzut dinainte ce se va întâmpla, executarea fazelor și a soluției finale, fiind împărțită pe etape, inducând multă eroare.

Totodată, arătăm că, încrederea în om și în valorile umaniste au fost atât de puternice, încât „*a împietrit*” mintea evreilor, aceștia păstrând convingerea până în ultima clipă, până în intrarea în camerele de gazare că naștii nu pot trece de anumite limite morale, ale unui contract social. „*Abia astăzi, după Șoah, știm că Șoah ține de ordinul posibilului, al realului, iar nu de acela al fantomelor*”³⁸ ne spune Andre Neher, dezvăluind mintea celui care a trăit aceste evenimente.

După părerea lui Rene Girard, dintre toate dezastrele ultimilor 200 de ani, cel mai semnificativ este distrugerea sistematică a poporului evreu de către național-socialismul german. Acesta este mai mult decât un masacru, care în general reprezintă o răzbunare imediată, o ferocitate spontană, genocidul hitlerist însă este altceva³⁹. El a încercat tocmai să smulgă din sânul societății această preocupare pentru victime, însă nereușind să aibă o finalitate, a creat tocmai opusul, o preocupare mai mare pentru victime decât până atunci.

Astfel cum am remarcat deja, minoritățile cad de cele mai multe ori victime ale unui sistem opresiv și unor nedreptăți sociale, mijloacele folosite în România le-am prezentat pe scurt în rândurile de mai sus.

Trebuie să observăm însă că, în perioada interbelică în România, au trăit aproximativ 800 000 evrei, care erau concentrați în mare parte în zona urbană, în zona meșteșugurilor și al comerțului. Lumea trăită de aceștia poate fi caracterizată printr-un cuvânt, „*schimbare*”, motiv

³⁷A se vedea, <http://www.wuj.pl/UserFiles/File/Romanica%2012/29-Gavril-RC-12.pdf> (19.06.2013). Textul original este găsit la pagina 292: „...the domination of the “foreign element” that allegedly corrupted the “Romanian soul [...] even more than in the times of Turkish or Hungarian domination”.

³⁸ Vezi, A. Neher, op. cit., p. 180.

³⁹ A se vedea, R. Girard, (2006), *Prăbușirea Satanei*, Editura Nemira, București, p. 195.

pentru care cultura iudaică a trebuit să se adapteze vremurilor, iar un mijloc pe care intelectualitatea evreiască din România l-a folosit au fost publicațiile cu teme evreiești dar în limba română. Aceste publicații au avut menirea de a apropia evreii de români și de a consolida identitatea iudaică în acest spațiu.

În fine, este cunoscut faptul că, legislația antisemită nu lipsește în această perioadă, fiind un efect al atitudinii generale întâlnite în rândul românilor și europenilor, această atitudine ducând la apariția unui concept în cadrul societății evreiești, cel al urii de sine.

În sfârșit, reținem că toate aceste aspecte colorează tabloul evreilor din România interbelică, care odată cu anul 1940 și cu pierderile teritoriale, rămâne cu o populație de doar 385 000 de evrei pe teritoriul său.

4. Concluzii

Din cele expuse în cuprinsul studiului se poate concluziona faptul că, evreii generației interbelice sunt cei care au trecut prin grele încercări, cum până atunci puține generații au avut parte, pogromuri și războaiele balcanice, „*Marele Război*”, revoluția bolșevică, Marea Unire, marea criză mondială și cel de al Doilea Război Mondial, privarea de drepturi, marginalizarea, excluderea din societate în formele sale cele mai extreme, adică prin exterminare fizică.

În legătură cu precizările făcute mai sus, este necesar să se mai observe că, cei care au supraviețuit acestei perioade pot să își însușească o parte din tragica povestire biblică a lui Iov și să mărturisească mai apoi victoria. Ștefan Zweig⁴⁰ reușește să surprindă excelent în câteva cuvinte, în romanul său „*Lumea de ieri*” această experiență a perioadei interbelice:

„*Înainte de război am cunoscut cel mai înalt prag și cea mai înaltă formă de libertate individuală, mai târziu cea mai joasă de sute de ani, am fost celebrat și disprețuit, liber și neliber, bogat și sărac. Toți armăsarii livizi ai Apocalipsei au asaltat viața mea – revoluția și foametea, inflația și teroarea, epidemiile și emigrația*”. Un astfel de supraviețuitor „*evreu, român și dunărean*” este Mihail Sebastian, care încă din jurnalul său, notează că nici o legislație antisemită nu îi va putea șterge această identitate, această imagine de sine.

BIBLIOGRAPHY

Bălaș Radu, Francisko Kocsis, (2003), *370 de zile de teroare*, Editura Fundația Cronos, Târgu Mureș.

Benbassa Esther, Attias Jean-Christophe , (2005), *Ura de sine, Identități dificile*, Editura EST- Samuel Tastet Éditeur.

Girard Rene, (2006), *Prăbușirea Satanei*, Editura Nemira, București.

Grancea Mihaela, (2002), *Introducere în istoria mentalităților colective și a imaginarului social, antologie*, Editura Alma Mater, Sibiu.

Gyémánt Ladislau, (2004), *Evreii din Transilvania...*, *Destin istoric = The Jews of Transylvania: A Historical Destiny*, Editura Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca.

Iancu Carol, (2000), *Evreii din România 1919-193. De la emancipare la marginalizare*, Editura Hasefer, București.

---

⁴⁰ Stefan Zweig, (1964), *The world of yesterday*, Printing Press: University of Nebraska Press, Lincoln, London, Text original: „*Before the war I knew the highest degree and form of individual freedom, and later its lowest level in hundreds of years, I have been celebrated and despised, free and unfree, rich and poor. All the livid steeds of the Apocalypse have stormed through my life – revolution and famine, inflation and terror, epidemics and emigration*”. p. XX.

Moravanszky Akos, (1998), *Competing Visions: Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture, 1867-1918.*, Cambridge, Massachusetts, London, Printing Press: MIT Press.

Neher André, (2001), *Cheile Identității iudaice*, Editura Hasefer, București.

Oișteanu Andrei, (2001), *Imaginea evreului în cultura română: studiu de imagologie în context est-european*, Editura Humanitas, București.

Schorske E. Carl, (1981), *Fin-de-Siècle Vienna, Politics and Culture*, Printing Press: Vintage Books, New York.

Sebastian Mihail, (1990), *De două mii de ani*, Editura Humanitas, București.

Sebastian Mihail, (2004), *Femei*, Editura Humanitas, București.

Sebastian Mihail, (2005), *Fragmente dintr-un carnet găsit*, Editura Humanitas, București.

Sebastian Mihail, *Jurnal: 1935-1944*, Editura Humanitas, București, 1996.

Siteuri

<http://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?id=47&cap=19> - (19.06.2013).

<http://www.wuj.pl/UserFiles/File/Romanica%2012/29-Gavril-RC-12.pdf> - (19.06.2013).